

КІНОЗНАВСТВО — вид кінодіяльності, виявлення об'єктивних закономірностей становлення і розвитку кіно як соціального явища; система знань про кіно, форми і методи пізнання, формування і споживання кінопродукції відповідно до соціально-економічних, художніх й ідеологічних цілей та інженерно-технічних можливостей суспільства; соціальний інститут, який забезпечує виробництво і нагромадження знань про кіно, представлений системою наукових організацій, науковими кадрами, відповідним устаткуванням, засобами інформації тощо. Структура К. визначена істор. умовами й рівнем дослідж. (фундам., прикладні, інж.-тех. тощо). У фундам. дослідж. переважають якісні, у прикладних і інж.-тех. — кількісні методи, що визначають властивостями досліджув. об'єктів кінопроцесу. Як форма сусп. свідомості К. впливає на ідейні принципи, фахові установки, методи кінотворчості. Воно є міждисциплінар. сферою гуманітар. знання, що вивчає кіно як еволюц. процес, генезис якого піддають систематизації; включає теорію та історію кіно. Особливе місце займає кінокритика, яка є складовою кінознав. думки і водночас специфіч. формою кінотворчості. К. спирається на необхідну допоміжну базу: кінобібліографію, довідк. літературу та фільмографію — наук. опис фільмів і архів. фільмофонду.

Об'єкт дослідж. К. — кінематограф як система худож.-комунікативно-твор. діяльності, а також продукти цієї діяльності — фільми. Кінематограф є поліфункціонал. соціокультур. явищем — видом мистецтва, особливою формою сусп. свідомості і водночас — засобом мас. комунікації у системі культури і мистецтв, комерц. видовищем, тобто товаром із розгалуженою індустрією фільмовиробництва. К. — багатовимірний наук. дисципліна, яка вивчає і досліджує специфіку екран. мистецтва, заг. тенденції розвитку екран. сфери, закономірності сусп. природи фільму, соціокультурні контексти його створення та сприйняття. Воно розвивається у зв'язку з соціологією, психологією, філос. науками, насамперед з естетикою, структураліст. студіями тощо, має спорідненість із кінопедагогікою та кіноосвітою. Історія кіно вивчає процеси його зародження, становлення і розвитку з урахуванням генези й соціодинаміки екран. видовища. К. досліджує передісторію виникнення рухомого зображення, еволюцію кіно від фази довиразного рухомого зображення, кінематографа-атракціону і до подальшого самовизначення в системі мистецтв. Увага дослідників великою мірою зосереджена на історії кінотворчості, хоча й не обмежується нею: науковці вивчають причини, що передували появі кінематографа, закономірності його еволюціонування, визначають

періодизацію. Нині існує значна кількість інтерпретацій історії кінематографа, написаних автор. колективами й окремими авторами. Історії нац. кінематографій, видів і жанрів кіно, ін. версії розвитку і становлення нового мистецтва створені на основі різноманіт. концепцій фільму — естетич., комунікатив., екон., психоаналітич., гендер. тощо.

Теорія кіно вивчає сутнісні закономірності розвитку видів і жанрів кіно, його поетику, естетико-філос. умови зародження й розвитку кіномови, особливості часопростору. організації кінотексту, процеси збагачення худож. системи фільму й худож. засобів екран. виразності, творчі методи і напрями в кіномистецтві в їхньому істор. розвитку, широкому контексті світ. культури. Теорія кіно пов'язана з його історією. Дещо відокремлена кінокритика, покликана на базі історії і теорії кіно оцінювати ідейно-художні якості фільмів, аналізувати явища кінопроцесу. Кінокритика — вид кінознав. діяльності, аналіз і оцінка спрямованості розвитку, окремих етапів і явищ кіно, а також результатів кінодіяльності. Здійснювана з фахових, ідеол., заг.-культур. позицій на основі відповід. критеріїв цінності, кінокритика завжди суб'єктивна. Вона відображає погляди та уявлення різних соц. спільнот або суспільства загалом, виступає своєрід. посередником між виробником і споживачем кінопродукції та є частиною соц. механізму упр. розвитком кіно. Слід розрізняти кінокритику фахову, яка детермінована внутр. закономірностями і суперечностями розвитку кіно, і нефахову, що відображає погляди споживача кінопродукції і пов'язана зі ставленням суспільства до кіно. Кінокритик займається вивченням різноманіт. проблем, насамперед актуал. екран. практики. На перетині з соціологією кінокритика досліджує проблеми функціонування у соціумі фільму чи кінематографа в цілому. У поєднанні з психологією вона порушує питання сприйняття екран. твору, розглядає певні аспекти психології творчості. За допомогою юриспруденції відпрацьовує правові основи кінодіяльності та автор. права. Спираючись на екон. знання, К. вивчає потенц. можливості кінопромисловості, перспективи кінопрокату й маркетинг. просування фільмів, пристосування «фільму-товару» до умов ринку і запитів глядач. аудиторії.

К. — наймолодша галузь мистецтвознав. науки, самот. дисципліна, що на стадії становлення вибудовує власні метод і методологію, базуючись на досвіді суміж. мистецтв. На ранніх етапах історії кіно К. було оператив. реакцією кіножурналістів на новий різновид публ. видовища: журналіст. відгуки на окремі фільми та кіно у цілому одночасно містили елементи історії, теорії кіно і

кінокритики. Вже у перші десятиліття 20 ст. закладено передумови наук. дослідж. кіно з диференціацією К. на структурні складові. Вивчення власне теорії кіно пов'язане з іменами таких дослідників, як Р. Канудо, Л. Деллюк, Л. Муссінак, Ж. Епштейн (Франція), В. Ліндсей (США). У 1920-і рр. теорія кіно розвивалася паралельно з практикою фільмування, тому внесок у підвалини кінотеорії режисерів-практиків є помітним. Піонерами теор. осмислення специфіки нового мистецтва та його виражал. засобів були рад. режисери-новатори **Дзига Вертов, С. Ейзенштейн, Л. Кулешов, В. Пудовкін**. У становленні й розвитку укр. рад. К. брали активну участь **М. Бажан, Д. Бузько, О. Довженко, Г. Епик, Ю. Яновський**. У 1930-і рр. до кола дослідж. увійшли проблеми технол. інновацій — звукового, згодом кольорового кіно.

У 2-й пол. 20 ст. розвиток кінознав. думки відбувався під впливом «онтологіч.» кінотеорій (А. Базен, З. Кракауер), теор. парадигм екзистенціалізму (А. Камю, Ж.-П. Сартр), фрейдизму (Ж. Лакан), фрейдист. марксизму (С. Жижек), а з виникненням у Європі інтелектуал. моди на структуралізм і семіотику наприкінці 1960-х рр. виник напрям кіносеміотика, що для вивчення фільму використовує методику лінгвістики (У. Еко, К. Метц, П.-П. Пазоліні). К. 1970–80-х рр. спиралося на методології постструктуралізму, фемініст. кінотеорії, постколоніал. студій, дослідж. етніч. груп. Системна криза «великої теорії» й «тиха цифрова революція» 1990-х рр. спровокували його повернення до історико-архів. емпірич. досліджень. Водночас розвиток телебачення, ін. ЗМІ, нових медій. форм (web-телебачення або соц. мережі), інтерактив. медіа, ризоматичної структури Інтернету спонукали К. до вивчення ширшого спектра екран. форм текстuality. В Україні вивчення проблем К. зосереджено в Інституті проблем сучас. мистецтва НАМУ, відділі кінознавства ІМФЕ НАНУ (обидва — Київ). Кіношколою з найдавнішими традиціями, де навчають майбут. кінознавців, є Київ. університет театру, кіно і телебачення.

Значне місце у світ. К. посідають роботи зарубіж. учених: Р. Барта, Ж. Дельоза, М. Мартена, М. Мерло-Понті, Ж. Садуля (Франція), Л. Айснер, Р. Арнхейма, В. Беньяміна (Німеччина), З. Кракауера, Дж. Лоусона (США), Г. Арістарко, Л. К'яріні (Італія), Б. Балажа, І. Немешкюрті (Угорщина), Є. Плажевського, Є. Тепліца

(Польща), Н. Мілева (Болгарія). Серед відомих кінознавців рад. та пострад. простору — І. Вайсфельд, Н. Зорка, Ю. Лотман, К. Разлогов, С. Фрейліх, Р. Юренев, М. Ямпольський (РФ), Ю. Цив'ян (Латвія); укр. рад. дослідники кіно — **О. Бабишкін, Б. Буряк, А. Жукова, Г. Журов, Є. Загданський, С. Іванов, Н. Капельгородська, І. Корнієнко, Ю. Левін, В. Цвіркунов**. Сьогодні у сфері укр. кінознав. думки працюють О. Безручко, **Л. Брюховецька, В. Войтенко, В. Горпенко, І. Зубавіна, О. Мусієнко, О. Онищенко, О. Пашкова, Г. Погребняк, В. Скуратівський, Р. Росляк, О. Рутковський, С. Тримбач, Г. Чміль, О. Шупик**. В укр. діаспорі вагомими вид. з К. є монографія Б. Береста (див. **Б. Ковалів**) «Історія українського кіна» (Нью-Йорк, 1962), кн. **Л. Госейка** «Histoire du cinéma ukrainien» (Paris, 2001; укр. вид. — «Історія українського кінематографа», К., 2005).

Рекомендована література

1. V. Lindsay. The Art of the Moving Pictures. New York, 1915;
2. M. Merleau-Ponty. Le cinéma et la nouvelle psychologie. Paris, 1945;
3. M. Martin. Le langage cinematographique. Paris, 1955;
4. S. Kracauer. Theory of Film: The Redemption of Physical Reality. New York, 1960;
5. Базен А. Что такое кино: Сб. ст. / Пер. с франц. Москва, 1972;
6. Селезнева Т. Ф. Киномысли 1920-х годов. Ленинград, 1972;
7. Шупик О. Становлення українського радянського кінознавства. К., 1977;
8. Из истории французской киномысли: Немое кино. 1911–1933 гг. / Пер. с франц. Москва, 1988;
9. Скуратівський В. Екранні мистецтва в соціокультурних процесах ХХ століття: Генеза. Структура. Функція: У 2 т. К., 1997;
10. J. Lacan. Les écrits techniques de Freud: Séminaire 1953–1954. Paris, 1999;
11. Зубавіна І. Б. Екранна культура: засоби моделювання художньої реальності (час і простір у кінематографі). К., 2006.

І. Б. Зубавіна

Бібліографічний опис:

Кінознавство / І. Б. Зубавіна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-6934>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).